

Спеціалізованій вченій раді Д 20.149.01
Закладу вищої освіти «Університет Короля Данила»
(76018, м. Івано-Франківськ, вул. Є. Коновальця, 35)

ВІДГУК ОПОНЕНТА

**доктора юридичних наук, професора, академіка НАПрН України
Скрипнюка Олександра Васильовича**

на дисертацію Кельби Стелли Георгіївни

“Правовладдя у практиці українського державотворення: історико-правове дослідження”, подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 “Теорія та історія держави і права, історія політичних і правових учень”

Представлена до розгляду дисертаційна робота Кельби С.Г. присвячена одній із найбільш концептуально значущих і суспільно актуальних проблем сучасної історико-правової та теоретико-правової науки – дослідженню правовладдя у практиці українського державотворення. Актуальність обраної теми зумовлена необхідністю осмислення історичних витоків, етапів становлення та особливостей реалізації принципу правовладдя в Україні, а також його значення для утвердження демократичних засад публічної влади, забезпечення прав і свобод людини, законності, справедливості та юридичної визначеності. Особливої ваги ця проблематика набуває в умовах повномасштабної агресії Російської Федерації, коли правовладдя виступає ключовою передумовою збереження суверенітету, зміцнення державних інституцій, розвитку правової культури та формування України як демократичної, соціальної і правової держави.

Особливу значущість дослідження зумовлює сучасний контекст утвердження правовладдя в Україні, реформування системи публічної влади, гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами та практикою Європейського суду з прав людини. У цьому аспекті звернення до історико-правового досвіду українського державотворення дає можливість виявити закономірності становлення принципів законності, справедливості,

юридичної визначеності, поділу влади та поваги до прав людини, а також окреслити напрями їх подальшого зміцнення в умовах сучасних викликів.

Мета дисертаційної роботи сформульована коректно, концептуально виважено й повною мірою відповідає заявленій проблематиці правовладдя у практиці українського державотворення. Вона охоплює історико-правовий аналіз ідейних витоків, етапів становлення, змістовних характеристик та особливостей реалізації принципу правовладдя в Україні, а також з'ясування його ролі у формуванні демократичної, соціальної і правової держави. Сформульовані дисертанткою завдання демонструють належний рівень теоретичного опрацювання теми та забезпечують комплексне й поетапне розкриття поставленої мети. Вони структуровані логічно, послідовно та охоплюють ключові елементи дослідження: джерельну базу, теоретико-методологічні основи, історичну еволюцію правовладдя, його нормативне закріплення, інституційні гарантії, співвідношення з верховенством права, правами людини, демократією, поділом влади, юридичною визначеністю, судовою незалежністю, а також особливості реалізації правовладдя в умовах сучасних викликів українського державотворення.

Об'єктом дисертаційного дослідження авторка обґрунтовано визначила процес українського державотворення, в якому відбувалось становлення, розвиток та практична реалізація принципу правовладдя. Така постановка об'єкта є науково виправданою, адже дозволяє розглядати правовладдя не лише як загальнотеоретичну правову категорію, а як фундаментальний принцип організації та функціонування державної влади, забезпечення прав і свобод людини, утвердження законності, справедливості, юридичної визначеності, поділу влади та відповідальності держави перед суспільством на різних етапах розвитку української державності.

Предмет дослідження авторкою сформульовано комплексно та методологічно виважено. Він охоплює історико-правові засади становлення, розвитку та практичної реалізації правовладдя у процесі українського державотворення, його ідейні витoki, нормативно-правове закріплення, інституційні механізми забезпечення, а також вплив на формування

демократичної, соціальної і правової держави. Такий підхід свідчить про здатність дисертантки працювати з багаторівневими правовими, історичними та державотворчими категоріями, інтегруючи юридичний, історико-правовий, політико-інституційний та аксіологічний підходи до аналізу правовладдя як фундаментального принципу організації публічної влади, гарантування прав людини, законності, справедливості та юридичної визначеності.

Наукова новизна дисертації є суттєвою, концептуально вагомою та повністю відповідає вимогам до докторських досліджень. Вона полягає у комплексному історико-правовому осмисленні правовладдя як фундаментального принципу українського державотворення, що визначає зміст, спрямованість і межі функціонування публічної влади, забезпечення прав і свобод людини, законності, справедливості, юридичної визначеності та демократичного розвитку держави. Вперше обґрунтовано цілісне бачення правовладдя як багатовимірного історико-правового феномену, який поєднує нормативний, інституційний, ціннісний і практико-державотворчий виміри. До безумовно новаторських положень належать: системне відтворення історико-правових закономірностей становлення ідеї правовладдя в українській правовій думці та державотворчій практиці; аналіз його нормативного закріплення в конституційних і законодавчих актах на різних етапах розвитку української державності; з'ясування взаємозв'язку правовладдя з верховенством права, демократією, поділом влади, правами людини та юридичною відповідальністю держави; обґрунтування ролі правовладдя у зміцненні інституційної спроможності держави; визначення особливостей реалізації принципу правовладдя в умовах воєнного стану та сучасних викликів; формулювання авторського підходу до розуміння правовладдя як ключової засади формування України як демократичної, соціальної і правової держави.

Удосконалені авторкою підходи до періодизації становлення правовладдя, класифікації його ключових ознак, інституційних гарантій і форм практичної реалізації значно поглиблюють можливості подальших історико-правових досліджень цієї проблематики. Дістали подальшого розвитку наукові уявлення про правовладдя як фундаментальну засаду українського державотворення, його

співвідношення з верховенством права, демократією, правами людини, поділом влади, юридичною визначеністю та відповідальністю держави перед суспільством, а також особливості реалізації цього принципу в умовах сучасних викликів, зокрема воєнного стану та європейської інтеграції України.

Характеризуючи змістове наповнення дисертації, варто зазначити, що її структура є логічною, послідовною та підпорядкованою розкриттю заявленої наукової проблеми – правовладдя у практиці українського державотворення в історико-правовому вимірі. Дисертаційне дослідження охоплює широкий спектр теоретичних, історичних, нормативних та інституційних аспектів, що дозволяє розглянути правовладдя не лише як правову категорію, а як складний багатовимірний феномен, пов'язаний із розвитком державності, правової культури, системи захисту прав людини та демократичних засад організації публічної влади.

Перший розділ дисертації присвячено розкриттю філософсько-правових витоків ідеї правовладдя, зокрема аналізу значення концепцій Платона, Аристотеля та Цицерона у формуванні уявлень про справедливість, закон, державу, належний порядок управління та співвідношення права і влади. У роботі обґрунтовано, що саме антична філософсько-правова думка заклала підвалини розуміння закону як засобу обмеження свавілля влади та забезпечення справедливості в суспільстві. Важливим є те, що авторка не обмежується простим викладом поглядів античних мислителів, а простежує їхній вплив на подальше становлення європейської правової традиції.

Окрему увагу в першому розділі приділено трансформації ідей правовладдя в періоди Середньовіччя та Нового часу. Показано, що в середньовічній правовій думці уявлення про право і владу значною мірою формувалися під впливом релігійних чинників, тоді як у добу Нового часу відбулося поступове утвердження світського розуміння права, заснованого на концепціях природного права, суспільного договору, народного суверенітету, поділу влади та верховенства закону. Доведено, що еволюція правовладдя має безперервний характер, оскільки кожна історична епоха привносила власні змістовні акценти у розуміння права як

обмежувача влади, гаранта свободи особи та основи справедливого суспільного порядку. У цьому контексті авторка переконливо показує, що правовладдя сформувалося на перетині філософських, моральних, політичних і юридичних ідей.

Другий розділ дисертації присвячено історико-правовому аналізу становлення елементів правовладдя в українській державно-правовій традиції, зокрема в добу Київської Русі. Центральне місце в цьому розділі посідає характеристика «Руської Правди» як одного з ключових джерел права, що систематизувало правові норми, відобразило соціальну структуру тогочасного суспільства та заклало основи правового порядку. Авторка слушно звертає увагу на те, що «Руська Правда» мала не лише нормативне, а й цивілізаційне значення, оскільки засвідчувала поступовий перехід від звичаєвого регулювання до більш упорядкованих форм правової організації суспільного життя.

У межах другого розділу також висвітлено особливості судочинства, яке поєднувало общинні, князівські та церковні елементи. Наголошено, що судовий процес мав змагальний характер, а громада відігравала помітну роль у забезпеченні правового порядку, що свідчить про наявність ранніх форм суспільного контролю, правової відповідальності та процедурної впорядкованості. Водночас авторка показує, що становлення правовладдя в цей період не було завершеним чи однозначним процесом, а відбувалося через складну взаємодію звичаєвих традицій, князівської влади, релігійних норм і суспільних уявлень про справедливість. Такий підхід дозволяє глибше зрозуміти історичні підвалини української правової культури та її зв'язок із подальшим розвитком державності.

Третій розділ дисертаційної роботи присвячено дослідженню правовладдя як ключового чинника європейської інтеграції України та основи формування демократичної, соціальної і правової держави. У цьому розділі обґрунтовано, що сучасний європейський вибір України неможливий без реального утвердження принципів правовладдя, верховенства права, поваги до прав людини, незалежності судової влади, юридичної визначеності, недопущення свавілля та ефективного

контролю за діяльністю органів публічної влади. Авторка переконливо доводить, що євроінтеграційний курс України має не лише політичний чи економічний, а передусім правовий і ціннісний вимір.

У розділі розкрито необхідність поєднання внутрішніх правових реформ із належною імплементацією міжнародних і європейських стандартів. Показано, що європейський вектор розвитку України зумовив гармонізацію національного законодавства з нормами Ради Європи та Європейського Союзу, зокрема через ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та поступове впровадження її положень у національну правову систему. Важливим елементом дослідження є аналіз ролі міжнародних інституцій у формуванні стандартів правовладдя, моніторингу їх дотримання та сприянні реформуванню правової системи України. Узагальнено, що правовладдя виступає системоутворюючою основою євроінтеграційного курсу України, адже саме воно забезпечує реальність прав і свобод людини, стабільність демократичних інститутів, передбачуваність законодавства та довіру суспільства до держави.

Четвертий розділ дисертації присвячено комплексному аналізу особливостей забезпечення принципу правовладдя в Україні в умовах воєнного стану, зокрема на тимчасово окупованих територіях. У ньому розкрито основні виклики, пов'язані з обмеженням окремих прав і свобод, необхідністю забезпечення національної безпеки, ускладненням функціонування державних інституцій, системними порушеннями прав людини та руйнівним впливом окупаційного режиму на правовий порядок. Авторка слушно підкреслює, що воєнний стан не скасовує значення правовладдя, а навпаки – актуалізує потребу в його дотриманні як умови легітимності державної влади, захисту людини та збереження демократичного характеру держави.

Особливу наукову цінність має аналіз проблем забезпечення правовладдя на тимчасово окупованих територіях, де українські державні інституції не мають можливості повноцінно реалізовувати свої повноваження, а населення зазнає системного тиску, дискримінації, незаконного переслідування та інших форм порушення основоположних прав. У цьому контексті авторка обґрунтовує, що

відновлення державного суверенітету і територіальної цілісності України є не лише політичним чи безпековим завданням, а й необхідною передумовою відновлення правопорядку, справедливості, дії Конституції України, національного законодавства та міжнародних стандартів захисту прав людини.

Щодо висновків дисертаційної роботи, слід зазначити, що вони є логічно вмотивованими, належно структурованими та повною мірою корелюють із поставленою метою і завданнями дослідження. Їх зміст послідовно відображає основні результати проведеного історико-правового аналізу та засвідчує концептуальну завершеність авторського бачення правовладдя як фундаментального принципу українського державотворення. У висновках комплексно узагальнено ключові положення кожного розділу, зокрема щодо філософсько-правових витоків правовладдя, його еволюції в українській державно-правовій традиції, нормативного закріплення, інституційного забезпечення, аксіологічного змісту та практичного значення в умовах сучасних викликів. Особливо важливо, що сформульовані висновки мають не лише теоретичне значення для розвитку історико-правової науки, а й прикладну цінність для подальшого вдосконалення правової системи України, зміцнення демократичних інституцій, забезпечення прав людини та утвердження України як демократичної, соціальної і правової держави.

У цілому дисертація вирізняється чіткою структурованістю, логічною послідовністю викладу, високим рівнем наукової аргументації та належним поєднанням теоретико-методологічного, історико-правового й практичного аспектів дослідження. Сформульовані авторкою положення є обґрунтованими, внутрішньо узгодженими та спрямованими на комплексне розкриття правовладдя як фундаментального принципу українського державотворення. Особливо важливо, що отримані результати мають не лише теоретичну значущість для історико-правової науки, теорії держави і права та конституційно-правових досліджень, а й практичну цінність для подальшого вдосконалення правової системи України, посилення інституційної спроможності держави, зміцнення демократичних механізмів публічної влади, забезпечення прав і свобод людини,

підвищення рівня правової культури суспільства та утвердження України як демократичної, соціальної і правової держави.

Підсумкові рекомендації дисертаційної роботи ґрунтуються на комплексному осмисленні історико-правового досвіду українського державотворення та спрямовані на подальше утвердження правовладдя як фундаментального принципу функціонування держави. Вони передбачають конкретні напрями вдосконалення національної правової системи, зокрема посилення гарантій верховенства права, забезпечення юридичної визначеності, зміцнення незалежності судової влади, підвищення ефективності механізмів захисту прав і свобод людини, розвиток демократичного контролю за діяльністю органів публічної влади та гармонізацію законодавства України з європейськими правовими стандартами.

Загалом, висновки дисертаційної роботи є логічно узгодженими, належно аргументованими та змістовно пов'язаними з поставленою метою і завданнями дослідження. Вони послідовно відображають основні результати проведеного історико-правового аналізу, демонструють концептуальну завершеність авторського підходу та підтверджують наукову обґрунтованість сформульованих положень. Особливу цінність має те, що висновки не обмежуються узагальненням теоретичного матеріалу, а спрямовані на осмислення правовладдя як практичного принципу організації української державності, функціонування публічної влади, забезпечення прав і свобод людини, законності, справедливості та юридичної визначеності.

Важливе значення сформульовані висновки мають для подальшого розвитку вітчизняної історико-правової науки, оскільки поглиблюють наукові уявлення про еволюцію правовладдя, його ідейні витoki, нормативне закріплення та інституційні механізми реалізації на різних етапах українського державотворення. Вони також можуть бути використані у подальших теоретико-правових, конституційно-правових та історико-правових дослідженнях, присвячених проблемам верховенства права, демократизації державної влади, розвитку

громадянського суспільства, захисту прав людини та європейської інтеграції України.

Окремо слід підкреслити практичну значущість висновків дисертації, адже вони орієнтовані на подальше вдосконалення правової системи України, посилення інституційної спроможності держави, зміцнення незалежності судової влади, підвищення ефективності механізмів правового захисту особи та забезпечення реальної відповідальності органів публічної влади перед суспільством. У цьому контексті результати дослідження мають вагомe значення для утвердження України як демократичної, соціальної і правової держави, у якій правовладдя виступає не декларативним гаслом, а дієвою основою державної політики, правотворчості, правозастосування та суспільного розвитку.

Наукова й практична значущість одержаних результатів підтверджується відповідними актами впровадження, поданими у додатках до дисертації. Це засвідчує, що сформульовані в роботі положення мають не лише теоретичну цінність, а й можуть бути використані – і вже частково використовуються – у науково-дослідній діяльності, правотворчій практиці та освітньому процесі. Особливо це стосується напрацювань, пов'язаних з історико-правовим осмисленням правовладдя у практиці українського державотворення, визначенням його ідейних витоків, нормативного закріплення, інституційних гарантій та практичного значення для розвитку демократичної, соціальної і правової держави. Одержані результати можуть бути корисними для подальшого вдосконалення національного законодавства, зміцнення механізмів захисту прав і свобод людини, підвищення ефективності діяльності органів публічної влади, забезпечення юридичної визначеності, розвитку правової культури та гармонізації правової системи України з європейськими стандартами верховенства права.

Разом із тим, незважаючи на системність і загальну завершеність дисертаційного дослідження, а також достатньо високий рівень аргументованості більшості авторських висновків і пропозицій, окремі положення роботи мають потенціал для подальшої наукової дискусії, уточнення та поглибленого осмислення. Це є цілком закономірним з огляду на складність і багатовимірність

проблематики правовладдя, яка охоплює історико-правові, теоретико-методологічні, конституційно-правові, інституційні та аксіологічні аспекти. Отже:

1. Потребує уточнення термінологічне співвідношення понять “правовладдя”, “верховенство права” та “rule of law”. У роботі доцільно чіткіше розмежувати їх зміст, зокрема показати, у яких випадках “правовладдя” використовується як український відповідник “rule of law”, а в яких – як ширша історико-правова й аксіологічна категорія. Це дозволило б посилити термінологічну визначеність дослідження та уникнути неоднозначності в трактуванні авторської позиції.

2. Оскільки робота охоплює розвиток ідей правовладдя від Античності до сучасного українського державотворення, не всі історичні періоди розкрито з однаковою глибиною. Доцільним було б детальніше обґрунтувати критерії відбору ключових етапів еволюції правовладдя та ширше проаналізувати ті періоди, які мали найбільший вплив на формування української правової традиції.

3. Потребує посилення порівняльно-правовий аспект дослідження. У роботі основну увагу зосереджено на європейській традиції правовладдя, тоді як позаєвропейським моделям приділено недостатньо дослідницької уваги. Доцільним було б ширше залучити досвід англо-американської, азійської, ісламської та змішаних правових систем, що дозволило б чіткіше визначити універсальні й специфічні риси правовладдя та краще обґрунтувати можливості використання зарубіжного досвіду в українському державотворенні.

4. Додаткового висвітлення потребує сучасна практика реалізації правовладдя в Україні. Оскільки дослідження має переважно історико-правовий характер, емпіричний аналіз діяльності державних інституцій, судової системи, правоохоронних органів і механізмів захисту прав людини міг би бути ширшим. Зокрема, доцільно було б активніше використати практику Конституційного Суду України, судові рішення, матеріали правозастосовної діяльності та оцінки міжнародних інституцій щодо стану правовладдя в Україні. Це посилює зв'язок історико-теоретичних положень із сучасними викликами воєнного стану, реформування публічної влади та євроінтеграції.

5. Потребує ширшого висвітлення вплив цифровізації на реалізацію правовладдя. У роботі доцільно було б детальніше розкрити, як електронне урядування, цифрове правосуддя, штучний інтелект у правозастосуванні, захист персональних даних і кібербезпека впливають на забезпечення законності, юридичної визначеності, прозорості та підзвітності державної влади. Це дозволило б посилити актуальність дослідження та показати правовладдя як динамічний принцип, що потребує адаптації до умов цифрової трансформації держави.

6. Додаткового поглиблення потребує питання правовладдя на тимчасово окупованих територіях України. Доцільним було б ширше проаналізувати міжнародно-правові механізми захисту прав людини, стандарти міжнародного гуманітарного права, практику міжнародних судових інституцій та досвід відновлення правового порядку після деокупації. Це посилює б прикладне значення роботи й дало б змогу чіткіше окреслити напрями відновлення дії українського права, державних інституцій і гарантій прав людини на деокупованих територіях.

Водночас зазначені побажання і зауваження не знижують загальної наукової цінності дисертації, а навпаки – підтверджують актуальність обраної теми й відкривають перспективи для подальших історико-правових досліджень в цьому напрямку.

Представлена до захисту дисертаційна робота Кельби Стелли Георгіївни на тему “Правовладдя у практиці українського державотворення: історико-правове дослідження” є самостійним, цілісним і завершеним науковим дослідженням, виконаним на високому теоретико-методологічному рівні. Здійснений авторкою комплексний аналіз історико-правових засад становлення, розвитку та практичної реалізації принципу правовладдя дозволяє сформулювати ґрунтовне й багатовимірне уявлення про його ідейні витoki, нормативне закріплення, інституційне забезпечення та значення для українського державотворення. Робота переконливо демонструє, що правовладдя є не лише теоретико-правовою категорією, а й фундаментальним принципом організації публічної влади, забезпечення прав і

свобод людини, утвердження законності, справедливості, юридичної визначеності та демократичного розвитку України як соціальної і правової держави.

Дисертаційне дослідження містить низку нових, теоретично обґрунтованих і концептуально значущих результатів, що поглиблюють розуміння закономірностей розвитку правовладдя у практиці українського державотворення.

Наукові положення, висновки та рекомендації повністю обґрунтовані та аргументовані, мають загальнонаціональне значення (оскільки стосуються історико-правових передумов формування правовладдя як фундаментального принципу організації публічної влади у практиці українського державотворення та визначення особливостей його функціонування в умовах трансформації правової системи України), містять вагому наукову новизну та отримали необхідну апробацію на наукових конференціях.

Зміст реферату повністю відповідає змісту дисертації, адекватно відображає її основні положення та коректно репрезентує ключові результати проведеного дослідження.

Дисертацію та реферат оформлено відповідно до Вимог, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40, виконано державною мовою, текст викладено науковим стилем, що засвідчує високий рівень академічної культури та відповідальності здобувачки.

Випадків академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації в докторській дисертації Кельби С.Г. та її наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації, не виявлено.

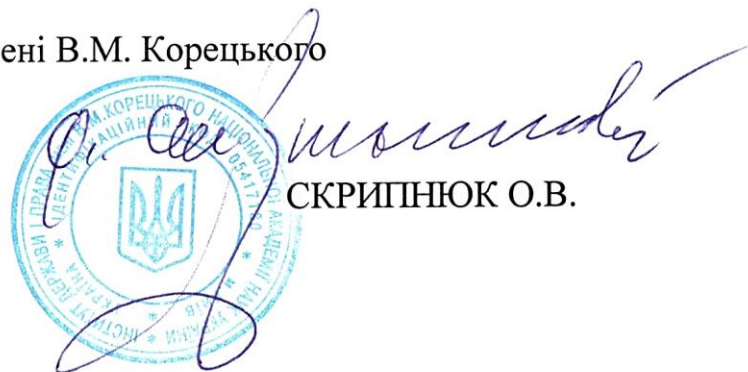
Основні результати дисертації достатньо повно висвітлено у 37 публікаціях, серед яких: 25 наукових статей, з яких 20 статей опубліковано у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, та 5 статей у наукових періодичних виданнях інших держав, з яких 4 статті у закордонних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та Scopus; 12 тез доповідей на науково-практичних конференціях. Наукові публікації відповідають вимогам пункту 8 Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України

від 17 листопада 2021 р. № 1197, а також положенням наказу МОН від 23.09.2019 № 1220 “Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук”.

Таким чином, за результатами вивчення докторської дисертації та зарахованих за темою наукових публікацій можна зробити висновок, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів, що мають загальнонаціональне значення, і повнотою їх викладу в наукових публікаціях, дисертація Кельби Стелли Георгіївни на тему “Правовладдя у практиці українського державотворення: історико-правове дослідження” є особистим вагомим внеском здобувача в науку теорії та історії держави і права, розв’язує важливу наукову проблему, відповідає принципам академічної доброчесності, а також паспорту спеціальності 12.00.01 “Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень” та вимогам пунктів 7 і 9 Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197, а її автор, Кельба Стелла Георгіївна, заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень».

Опонент:

Директор Інституту держави і права імені В.М. Корецького
Національної академії наук України,
академік НАПрН України,
доктор юридичних наук, професор

СКРИПНЮК О.В.